

TOPONÍMIA MAIOR; TOPONÍMIA MINOR

Virginia M^a. CUÑAT CISCAR

Josep TRENCHS ODENA

La present comunicació planteja l'estudi de la toponímia a través de fonts indirectes, concretament de documents de compra-venda entre particulars.

Les hipòtesis de partida són:

- considerar si l'estudi diplomàtic, mitjançant l'anàlisi de la disposició i de la clàusula d'identificació, pot proporcionar dades sobre la toponímia.
- en cas afirmatiu, saber si existeix diferència entre les dades obtingudes de la clàusula d'identificació en els documents reials i en aquells redactats per notaris públics.

I el que açò últim implica per a la toponímia:

- d'una banda, l'ús de les investigacions diplomàtiques com a auxiliars de la toponímia.
- d'altra banda, si existeix una gradació de la *TOPONIMIA MAIOR* - *TOPONIMIA MINOR* segons els tipus documentals i les oficines diplomàtiques.

L'estudi de la primera hipòtesi, la possibilitat d'obtenir dades sobre topònims a través de l'estudi diplomàtic, es basa en les característiques pròpies de la clàusula d'identificació, que són proporcionar les dades suficients per a la descripció de l'assumpte tractat en el document.

La identificació dels llocs antics descrits en els documents ha estat abordada tradicionalment per l'estudi de la toponímia, i darrerament, la historiografia, a través de les investigacions sobre el món rural, ha intentat la reconstrucció d'espais geogràfics, fixant-se en l'orografia, la hidrografia i els assentaments humans, i en les característiques del paisatge variables amb el temps, pròpies de l'activitat humana (camins, sèquies, propietats, entre altres).

Però, perquè aquesta reconstrucció siga un èxit, cal l'existència d'un fons documental homogeni, quant a l'espai i quant al temps.

Aquesta característica la reuneixen, per al segle XIII valencià, aquells llocs que han romàs sota un domini estable des d'aquesta època (per pertànyer a una senyoria laica o eclesiàstica) i, a més, amb els arxius conservats per l'estat o pels propietaris.

Com a exemple de la possibilitat d'aquesta reconstrucció, mitjançant l'obtenció de topònims a través de l'estudi diplomàtic, hem analitzat les clàusules d'identificació de documents referents a l'Olleria (la Vall d'Albaida) sobre propietats d'Arnau de Romani¹.

---

(1) reg. 6, 7, 8.

En l'anàlisi documental veem com rere els verbs dispositius apareix la ubicació², seguida de la descripció detallada, a través de la clàusula d'identificació³. S'ha contrastat que, una vegada ubicada la propietat, mitjançant un topònim major:

- Alcudia*
- Olleria, Valentie*
- Olaría, Valentie*

les descripcions de la clàusula d'identificació contenen, com a topònims interiors, els elements significatius del paisatge:

- camino publico Muriveteris*
- fosario morisco*
- monasterii Scarp*
- via publica*
- cequia*

i usa, com a elements variables però identificadors de lloc, els noms dels propietaris de les terres veïnes, per la qual cosa podem considerar-los, en certa manera, topònims.

En la segona hipòtesi de la nostra comunicació estudiem l'existència o no de diferències entre la clàusula explicativa de la documentació redactada per la Cancelleria Reial i aquella elaborada pels notaris públics.

Aquest treball incidiria en el nivell de coneixements del territori per part dels oficials de la Cancelleria Reial, i d'altra banda, dins del procés diplomàtic, en l'existència de normes concretes en la redacció de les clàusules documentals.

Per a aquest estudi ens basarem en documents referits a les propietats a Alzira de Domènec de Cavall, porter de Jaume I.

Hem aconseguit reunir tot el procés de creació, d'ampliació i destrucció de les seues propietats a través de:

- documents de concessió reial⁴
- compres a altres propietaris⁵
- confirmació reial de les seues propietats⁶
- venda d'una part d'aquestes possessions⁷.

Analitzant per separat els documents elaborats en la Cancelleria Reial i aquells realitzats per notaris públics comprovem l'existència de diversos nivells de descripció segons el tipus documental, i àdhuc diferències segons l'objecte descrit.

(2) Situació:

- *quod et quam habeo et teneo iuxta civitatem Valentie, in loco vocato Alcudia.* (reg. 6).
- *quod habeo et teneo in Olleria, Valentie* (reg. 7).
- *quod habemus in Olaria, Valentie.* (reg. 8).

(3) Clàusula d'Identificació:

- *confrontatur cum camino publico Muriveteris, et quodam fosario morisco vestri emptoris, et cum hereditate domini episcopi Oscensi, et cum reallo monasterii Scarp, et cum orto Martini de Cecilia, quodam via vero in medio, et cum campo Geraldís Pictoris, via similiter in medio, et cum orto Iohannis de Longar, et cum campo Bernardi Dagani, et cum orto Berengarii de Plana, via tamen in medio.* (reg. 6).
- *confrontatur vel hereditate nostra in quo loco que solebat esse via, in quodam via publica et in via qui intrat ad hereditatem Scarpíi, et in hereditate Iohannis de Longar, quam per mi tenet* (reg. 7).
- *affrontatur duabus partibus in viis publicis, alia parte in orto Arnaldi Oller, alia parte in hereditate quam Berengarius Tender, pro eodem Arnaldi Romanino tenet, alia parte in cequia* (reg. 8).

(4) reg. 1, 2.

(5) reg. 3, 4, 5.

(6) reg. 9.

(7) reg. 10.

En el cas del *Llibre del Repartiment* i la confirmació reial sols és una enumeració, que es limita a indicar l'existència d'aquestes propietats, de forma general⁸. Mentre que en el document de concessió reial sols dóna les fites de la propietat d'Alzira, deixant per a una posterior ubicació les terres concedides a Benivaire: *sicut assignate et terminate sunt vobis per divisores*⁹ referint-se a les competències atorgades als agrimensors.

Quan analitzem els documents elaborats per notaris públics, en canvi, veiem que contenen sempre la identificació completa, especificant tant els topònims majors com els elements variables de la configuració espacial corresponents a la toponímia menor¹⁰.

En conclusió, podem apreciar com els documents elaborats pels notaris públics aporten més notícies toponímiques que els documents elaborats per la Cancelleria Reial. En segon lloc, podem establir en aquestos últims una gradació d'elements descriptius segons la tipologia documental. I per últim, podem considerar l'ús més freqüent a la Cancelleria Reial d'una toponímia *Major*, referent a elements geogràfics amplis, mentre que els notaris públics particulars ens ofereixen un nombre superior de dades propis de la toponímia *Minor*.

TOPONÍMIA MAIOR

Alcúdia

Alzira: Aliazira, Alyazere, Algezira

Benivaire: Benavera

Morvedre: Muriveteris

Olleria: Ollaria, Olleria.

TOPONÍMIA MENOR

camino publico Muriveteris

fosario morisco

monasterii Scarp

via publica

cequia

---

(8) Clàusula d'identificació:

— *domos in Aliazira... et tres iovatas terre et dimidium in Benavera* (reg. 2).

— *domos et omnes alias hereditates et possessiones quas habes in Algezira et alqueriis terminis suis* (reg. 9).

(9) reg. 1.

(10) Situació:

— *sitas in Algezire* (reg. 3).

— *quod habeo et debeo in termino Alyazere, in alcharea qui dicitur Benavera* (reg. 4).

— *habebat intus villam Algezire* (reg. 10).

Descripció:

— *afrontat in domibus vestri emptori et d'en Aaron, iudei, et Sancii d'Orenga et in via publica.* (reg. 4).

— *afrontatur in hereditate vestra et alia parte in hereditate Dominice Petri et in alia parte in hereditate Egidi de Osca, alia parte in hereditate Petri Ximiniz* (reg. 8).

— *afrontatur tribus partibus in viis publicis et quarta parte in domibus Iacobi de Calant* (reg. 7).

REGESTOS DOCUMENTALS

1

1249, maig 21. València.

Jaume I concedeix a Domènec de Cavall, i a la seua esposa Laura, unes cases a Alzira i terres a Benivaire.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3360, núm. 3

Ed.: BARRAGÁN GÓMEZ, M. *Colección de documentos de Jaime I*. València, 1981. Tesi de llicenciatura mecanografiada, núm. 12.

2

1249, maig 21. València.

Jaume I concedeix a Domènec de Cavall, i a la seua esposa Laura, unes cases a Alzira i terres a Benivaire.

A.C.A. Reg. 6, fol. 55v.

Ed. *Llibre del Repartiment*, reg. 2493.

3

1253, juny 10. Alzira.

García López de Paracels i la seua dona venen a Ramon Capill i Domènec de Cavall terres a Benivaire.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3360, núm. 11.

Ed.: CARBONELL BÒRIA, Ma. J., CUÑAT CISCAR, V. Ma. *Unos documentos de Benivaire en la época de Jaime I*. AL-GEZIRA (1986) núm. 2, pàg. 107-118, núm. 1.

4

1256, gener 14. Alzira.

Jimeno de Alvero ven a Domènec de Cavall unes cases a Alzira.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3361, núm. 1.

Ed.: CARBONELL BÒRIA, Ma. J. - CUÑAT CISCAR, V. Ma. *op. cit.* núm. 2.

5

1256, agost 13. València.

Guillem de Loarre, porter reial, ven a Domènec de Cavall unes terres de Benivaire.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3361, núm. 2.

Ed.: CARBONELL BÒRIA, Ma. J. - CUÑAT CISCAR, V. Ma. *op. cit.* núm. 3.

6

1256, agost 13. València.

Bernat Taberner ven a Arnau de Romaní el real que posseeix a l'Alcúdia (València) i li cedeix també els títols d'emfiteusi.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3361, núm. 3.

Ed.: CUÑAT CISCAR, V. Ma. *Arnau de Romaní y Domènec de Cavall. Dos repobladores valencianos del siglo XIII valenciano. Documentos privados*. València, 1982.

Tesi de llicenciatura mecanografiada, núm. 8.

7

1259, gener 10. València.

Arnau de Romani estableix Pere Ballester en les seues terres de l'Olleria (València).

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3361, núm. 13.

Ed.: CUÑAT CISCAR, V. Ma. *op. cit.* núm. 17.

8

1263, agost 10. València.

Pere Ballester i Alicsenda, la seua dona, venen a Jimeno Batetori de Alcotano un hort a l'Olleria (València).

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3362, núm. 2.

Ed.: CUÑAT CISCAR, V. Ma. *op. cit.* núm. 27.

9

1266-1272, desembre 17. Montpeller.

Jaume confirma a Domènec de cavall, porter reial, les possessions i heretats que té a Alzira i el seu terme.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3361, núm. 16.

Ed.: BARRAGÁN GÓMEZ, M. *op. cit.* núm. 18.

10

1265, febrer 1. Alzira.

Els marmessors de Laura, esposa de Domènec de Cavall, venen a Simó Pere d'Arnedo, i a la seua dona, unes cases a Alzira.

A.H.N. Clero. La Valldigna. Bernardos. Carp. 3362, núm. 5.

Ed.: CARBONELL BÒRIA, Ma. J. - CUÑAT CISCAR, V. Ma. *op. cit.* núm. 4.